

Prieinamo turizmo neįgaliesiems su judėjimo negalia vertinimas: patirtis ir galimos kliūtys

Biruta Švagždienė

Lietuvos sporto universitetas,
Sporto g. 6, LT 44221 Kaunas, Lietuva

Dalia Perkumienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija,
Studentų str. 11, LT 53361 Akademija, Kaunas, Lietuva

Rūta Dagytė

Lietuvos sporto universitetas,
Sporto g. 6, LT 44221 Kaunas, Lietuva

[crossrefhttp://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.20.3.27510](http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.20.3.27510)

Anotacija. Straipsnyje, vertinant asmens poreikius, susijusius su konkrečiais turizmo paslaugos prieigos reikalavimais, aplinka analizuojama universalus dizaino aspektu: prieinamumas, aplinkos pritaikymas ir galimos kliūtys. Šio mokslinio straipsnio tikslas – įvertinti turizmo aplinkos prieinamumą asmenims, turintiems judėjimo negalią. Analizuojama mokslinė literatūra, apibūdinanti prieinamo turizmo ir universalus dizaino sąvoką. Pateikiamas holistinis požiūris į turizmo paslaugų prieinamumo galimybes bei turizmo infrastruktūros pritaikomumą asmenims, turintiems specialiųjų poreikių, t. y. judėjimo negalią. Straipsnyje taip pat aptariami teisiniai aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reguliavimo aspektai bei socialinės integracijos problemos. Empirinė straipsnio dalis remiasi aplinkos sąlygų, neįgaliųjų su judėjimo negalia poreikių patenkinimu, patirtimi ir galimų kliūčių identifikavimu. Pagal šias sritis straipsnyje analizuojami pagrindiniai turizmo pritaikymo neįgaliesiems infrastruktūriniai sektoriai Lietuvoje. Metodai: mokslinės literatūros analizė ir asmenų, turinčių judėjimo negalią, apklausa, kuria siekiama atskleisti turizmo aplinkos prieinamumą pačių neįgaliųjų požiūriu ir parengti gaires situacijai tobulinti. Tyrimas atskleidė, kad žmonės, turintys judėjimo negalią, retai lankosi turistinėse vietose ir beveik niekada nesinaudoja turizmo teikiamomis paslaugomis, nes Lietuvoje apgyvendinimo, maitinimo įstaigos, kelionių organizavimo įmonės, kultūros įstaigos, viešasis transportas, jų teigimu, yra prieinami tik iš dalies. Išanalizavus rodiklius išskiriama silpniausia objektų pasiekiamumo sritis – prie pastatų nėra tinkamai pritaikyto panduso ir automatiškai atsidarančių durų.

Raktažodžiai: prieinamas turizmas, universalus dizainas, aplinkos prieinamumas, teisiniai ir socialiniai aplinkos prieinamumo aspektai, specialieji poreikiai

Keywords: accessible tourism, universal design, environmental accessibility, legal and social aspects of environmental accessibility, special needs

Įvadas

Straipsnio aktualumas ir naujumas. Turizmas užima labai svarbią vietą daugelio šalių ekonomikoje, o kai kur netgi tapo jos varikliu. Pastaruosius 50 metų turizmas vystėsi stulbinančiu tempu ir tapo pasauline pramonės šaka. Turizmo sektorius – vienas dinamiškiausių ir įtakingiausių sektorių pasaulyje. Šis sektorius ne tik jungia įvairias paslaugas ir profesijas, bet ir siejasi su įvairiomis ekonominės veiklos sritimis. Kaip teigia Spiriajevas (2013), turizmas dažniausiai siejamas su keliavimu, buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų, geografinės įvairovės pažinimu,

dalyvavimu kintančioje gamtinėje, socialinėje, kultūrinėje bei ekonominėje aplinkoje. Pažymėtina, jog turizmo reikšmė daugelyje besivystančių šalių yra laikoma pagrindiniu užsienio valiutos įplaukų šaltiniu; nedarbo mažinimo veiksniu. Turizmas skatina statybos, transporto, tolimojo ryšio, profesinių paslaugų didėjimą. Turizmas yra palyginti jaunas reiškinys, apimantis svarbius ekonomikos sektorius. Nuo pat pradžių ekonominė turizmo dimensija yra viena iš prioritetinių vyriausybės politikos darniojo turizmo vystymo gairių. Tiesą sakant, labai dažnai turizmo politika laikoma ekonominės politikos dalimi ir turbūt vienas iš labiausiai darantis įtaką mūsų visuomenei. Turizmo plėtra apima universalų dizainą. Vadovaujantis jo dėsniais įrengiami pastatai ar sukuriami produktai, suteikiantys vienodą galimybę tuo pačiu ištekliumi naudotis kiekvienam, neišskiriant žmonių pagal jų galimybes. Kaip teigia Anča ir kt. (2014), universalus dizainas – naujas mąstymo būdas, kur pagrindine visuomenės vertybe laikomas žmogus. Pagrindiniais kriterijais, siekiant humaniškos aplinkos sukūrimo, laikomi komfortas ir saugumas. Atkreiptinas dėmesys, jog universalus dizainas neapibrėžia konkrečių reikalavimų specialioms grupėms. Universalaus dizaino esmė – padaryti kiekvieną infrastruktūrą, paslaugą bei aplinką prieinamą visiems. Šio dizaino tipas gali būti apibrėžiamas kaip strategija, kuria siekiama sukurti skirtingus produktus ir paslaugas, aplinką ir informaciją ir padaryti juos prieinamus, suprantamus ir galimus naudotis visiems be jokių specialių pritaikymo priemonių. Analizuojant turizmo vystymo galimybes Lietuvoje, didelis dėmesys skiriamas ir žmonėms, turintiems judėjimo negalią. Europos Sąjungoje žmonės su negalia ir pagyvenę žmonės sudaro 15 proc. demografinę grupę, kuri gali būti svari tikslinė grandis turizmo rinkoje (Zsarnoczky, 2017). Lietuvoje neįgalųjų turizmas – beveik neišnaudota turizmo rinkos dalis. Universalaus dizaino srityje labiausiai pažengusios yra ekonomiškai stiprios šalys, tokios kaip Norvegija ar Švedija. Šalys vadovaujasi universalaus dizaino veiksmų planu, kuris numato iki 2025 metų sėkmingai planuoti ir projektuoti aplinką, pastatus bei prieigas prie transporto sistemos ir informacinių technologijų visiems asmenims (Šliužienė, 2012). Labai ribotas informacijos prieinamumas ir specialiųjų paslaugų teikimas neįgaliesiems, žymių lankytinų vietų nepritaikymas judantiems su pagalbinėmis priemonėmis. D. Statkuvienė (2019) nagrinėjo gido komunikacijos su negalia turinčiais asmenimis ypatumus. Judėjimo negalią turinčių žmonių turizmo galybės Lietuvoje yra itin mažai analizuotos, tam, kad verslui galima būtų pasiūlyti rinką, tampa aktualu išnagrinėti turizmo infrastruktūros prieinamumą ir jo galimybes asmenims turintiems judėjimo negalią (LR Turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas (2002) ir kt. teisiniai dokumentai).

Tyrimo problema. Tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių mokslininkų darbuose analizuojami turizmo aplinkos prieinamumo ir universalaus dizaino aspektai (Bartkutė et al., 2014; Anča et al., 2014; Das et al., 2015; Altinay et al., 2016; Zsarnoczky, 2017; 2018; Devile et al., 2018; Vila et al., 2019 ir kt.). Nors tyrėjai ir nagrinėja aplinkos prieinamumo ir universalaus dizaino klausimus, tačiau sprendimų paieška mokslininkų darbuose nėra plačiai aptariama, todėl šis mokslinis straipsnis aktualus tiek teorine, tiek ir praktine prasmėmis, kadangi siekiama įvertinti turizmo prieinamumą asmenų su judėjimo negalia požiūriu bei pateikti pasiūlymų situacijai gerinti.

Probleminis klausimas – kaip patys neįgalieji su judėjimo negalia vertina turizmo prieinamumą? Įvertinus turizmo prieinamumą asmenų su judėjimo negalia požiūriu bei atsakius į probleminį klausimą, galima teikti pasiūlymus ir rekomendacijas situacijai gerinti.

Tyrimo objektas – turizmo aplinkos prieinamumas asmenims, turintiems judėjimo negalią.

Tyrimo tikslas – įvertinti turizmo aplinkos prieinamumą asmenims, turintiems judėjimo negalią.

Tyrimo uždaviniai: 1. Apibrėžti prieinamą turizmą ir universalų dizainą teoriniu aspektu; 2. Aptarti teisinius aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reguliavimo aspektus bei socialinės integracijos problemas; 3. Išanalizuoti turizmo aplinkos prieinamumą judėjimo negalią turinčių asmenų požiūriu ir parengti gaires situacijai gerinti.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė bei sintezė, anketinė apklausa.

Prieinamo turizmo ir universalaus dizaino teorinė kontekstualizacija

Prieinamumas (*angl. accessibility*) plačiąja prasme suteikia visiems žmonėms sąžiningas bei vienodas galimybes pasiekti įvairias vietas, pasinaudoti teikiamomis paslaugomis savarankiškai be kitų asmenų pagalbos, nepaisant jų fizinės būklės, negalios, lyties, orientacijos, amžiaus ar rasės (Zsarnoczky, 2016). Kitaip tariant, tai situacija, kai kiekvienas žmogus, be diskriminacijos, gali naudotis infrastruktūra, paslaugomis, įrenginiais bei įsitraukti į veiklas savarankiškai, saugiai ir patogiai.

Istoriškai prieinamumas visų pirma siejamas su produktų, įrenginių, paslaugų ir aplinkos pritaikymu neįgaliesiems (Lidwell et al., 2010).

Šiuo metu viena iš labiausiai klestinčių ir augančių nišų turizmo sektoriuje yra prieinamas turizmas (Zsarnoczky, 2016; Mohsin et al., 2017). Prieinamas turizmas apima viešąjį ir privatų sektorius ir turistines sritis bei garantuoja paslaugų, turistinių vietų ir produktų prieinamumą visiems asmenims, neatsižvelgiant į jų fizinius apribojimus, negalią, amžių, rasę ar lytį (Žemaitaitytė, 2017). Polat ir Hermans (2016) teigia, kad visiems prieinamas turizmas užtikrina lankytinų vietų, produktų ir paslaugų prieinamumą visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų fizinių apribojimų, negalios, amžiaus ar gebėjimo orientuotis aplinkoje ir apima visas viešas ir privačias turistines vietas.

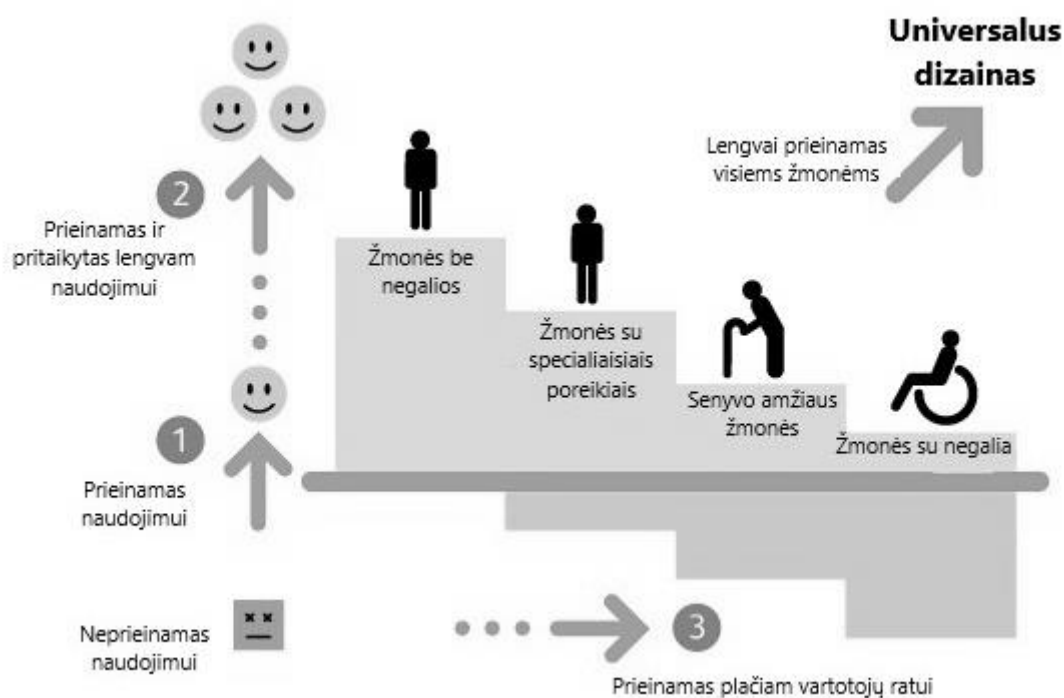
Pažymėtina, kad Europos Sąjungos prioritetas yra aukšta turizmo pramonės kokybė, kurioje prieinamam turizmui tenka svarbus vaidmuo (Zsarnoczky, 2018). Pasak Özogul ir Baran (2016), neįgaliųjų turistų srautai Europos Sąjungoje sparčiai didėja. Daugeliu atveju neįgalieji keliauja su juos lydinčiais asmenimis, kurie taip pat naudojami turizmo infrastruktūra ir teikiamomis paslaugomis, o tai didina tendenciją augti ekonomikai. Taip prieinamas turizmas tampa iššūkiu visai pasaulio turizmo pramonei, reikalaujantis įgyvendinti ir ieškoti naujų galimybių investuoti į reikiamus tobulinimus turizmo sektoriuje.

Vila et al. (2019) (cituodama Pasaulio banką, 2017; He, Goodkind ir Kowal, 2016) teigia, kad atlikti tyrimai parodė rinkos segmento, kurį atstovauja neįgalieji, potencialą, nes jie turi daugiau laiko keliauti ir turi didesnę perkamąją galią. Taip pat yra vykdomos viešosios ir privačios programos, skirtos šiam gyventojų segmentui skatinti turizmą. Pasaulio banko (2017) skaičiavimais, daugiau nei milijardas žmonių pasaulyje, maždaug penktadalis viso pasaulio, patiria didelę negalią. Šis skaičius paaiškinamas pagerėjusia gyvenimo kokybe, dėl kurios ilgėja gyvenimo trukmė, atsižvelgiant į tiesioginį senėjimo ir negalios ryšį (Vila et al. 2019). Dėl pagerėjusios gyvenimo kokybės padidėjo ir prieinamų turizmo paslaugų rinkos galimybės. Turistai su negalia paprastai būna ištikimi, praleidžia daugiau gamtoje ir praleidžia daugiau laiko viešnagėse paskirties vietose, nors skirtingose šalyse jų elgesys akivaizdžiai skiriasi. Šiai situacijai didelę įtaką daro gerovės politika, kuri nustato įgyvendinamą negalios modelį ir daro įtaką neįgaliųjų integracijai į kasdienę veiklą (Vila et al. 2019).

Pasaulio turizmo organizacijos (UNWTO) ir ONCE fondas išipareigojo pripažinti ir skatinti turizmo prieinamumą. Šių organizacijų tikslas yra turistinių vietų, kurios deda daug pastangų, kad lankytinas vietas galėtų aplankyti bet kuris turistai, nepaisant jo fizinių, jutimo ar pažinimo galimybių (Accessible Tourism, 2019).

Oficialiame 2014–2020 Europos Sąjungos fondų investicijų (2014) internetiniame puslapyje galima rasti universalaus dizaino principo taikymo ir įgyvendinimo projektus. Šiame puslapyje atskleidžiamas universalus dizainas – gaminių ir aplinkos forma, kai jais, be specialaus pritaikymo, gali naudotis vaikai, suaugusieji, vyrai ir moterys, senyvo amžiaus asmenys, neįgalieji, įvairių tautybių ir kitų grupių žmonės. Pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programą (2014), viena iš svarbių visuomenės grupių, kurioms aktualus universalus dizainas, yra judėjimo, regos, klausos ar kitą negalią turintys žmonės. Anča ir kt. (2014) pažymi, kad universalus dizainas – tai mąstymo būdas, pagal kurį pagrindinė visuomenės vertybė yra žmogus ir tik žmogaus komfortas ir saugumas yra pagrindiniai kriterijai siekiant sukurti humanišką aplinką. Universalus dizainas taip pat apima pagalbinius įrenginius, skirtus konkrečioms neįgaliųjų grupėms, kai tai yra būtina (Šliužienė, 2013).

Universalus dizainas pasižymi lengvai pritaikytu ir prieinamu objektu, aplinkos, paslaugų, informacijos naudojimu kuo platesniam vartotojų ratui (Persson et al., 2015). 1 paveiksle pateiktas universalus dizaino mechanizmas.

Pav.1. Universalus dizaino mechanizmas
Šaltinis: Morsey (2015).

Universalus dizaino mechanizme matoma, kad kuo labiau prieinama ir pritaikyta aplinka, paslauga, objektas ir t.t. plačiam vartotojų ratui: žmonėms su negalia, senyvo amžiaus žmonėms, žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių, bei žmonėms be negalios, tuo žmonės tampa labiau patenkinti ir laimingesni.

Connell et al. (1997) suformulavo septynis pagrindinius vienodus svarbius universalus dizaino principus, apibrėžiančius universalų dizainą: lygybė; lankstumas; paprastas ir intuityvus naudojimas; tolerancija klaidoms; pastebima ir tinkama informacija; minimalios fizinės pastangos; optimalus dydis ir erdvė.

Prieinamumas reiškia vienodas ir lygias sąlygas visiems žmonėms, nepaisant jų išskirtinių savybių: negalios, rasės, amžiaus, lyties ir t.t. Prieinamumas dažniausiai siejamas su fizinės aplinkos, informacijos, paslaugų, prekių pritaikymu neįgaliesiems. Universalus dizainas užtikrina humanišką aplinkos, objektų, paslaugų, informacijos, prekių ir pan. prieinamumą, be specialaus pritaikymo, visiems žmonėms, nepaisant jų amžiaus, lyties, rasės, negalios, specialiųjų poreikių ir t.t.

Teisinis aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reguliavimas ir socialinės integracijos problemos

Vienas pirmųjų tarptautinių teisinių dokumentų, susijusių su žmogaus teisių negalios modeliu yra JT Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, priimta 1948 m., netrukus po Antrojo pasaulinio karo pabaigos (Universal Declaration of Human Rights, 1948). Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 3 straipsnis garantuoja, kad visi turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą (Universal Declaration of Human Rights, 1948). Berghs et al. (2016) pabrėžia, kad žmogaus teisių deklaracijos dažniausiai pasirašomos reaguojant į nustatytą galios disbalansą, ribojantį socialiai atskirtų ir (arba) mažumų grupių galimybes visapusiškai dalyvauti visose visuomenės srityse. Paprastai turiniui daro įtaką šiuolaikiniai socialiniai ir politiniai judėjimai, tokie kaip pilietinės teisės, moterų teisės, vaikų ir,

žinoma, neįgaliųjų teisės. Svarbiausia tarptautinė, teisiškai įpareigojanti priemonė, nustatanti būtiniausius neįgaliųjų teisių standartus, susijusi su aplinkos prieinamumu ir pirmoji žmogaus teisių konvencija, kurios šalimi tapo ES, yra JT neįgaliųjų teisių konvencija (UNCPRD). Vienas pagrindinių šios konvencijos tikslų – prieinamumas: prekes ir paslaugas padaryti prieinamas žmonėms su negalia (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2011). Analizuojant teisinius aplinkos prieinamumo neįgaliesiems aspektus, reikėtų diskutuoti apie asmens teisę į saugią ir sveiką aplinką, kuri turi būti užtikrinta kiekvienam piliečiui (Perkumienė et al, 2019; 2020). Asmenų teisė į saugią ir sveiką aplinką yra įtvirtinta 1994 m. konvencijoje „Žmogaus teisių ir aplinkos deklaracijos projektas“. Šis projektas pabrėžia asmenų teisę į saugią, sveiką ir ekologišką aplinką (Draft Principles on Human Rights and the Environment, 1994). Žmogaus teisės į saugią ir sveiką aplinką koncepcija pateikta 1972 m. Stokholmo deklaracijoje dėl žmonių aplinkos, kurios svarbiausias principas, – valstybėms narėms rekomenduojama pripažinti žmogaus teisę į sveiką ir tinkamą aplinką (Stockholm Declaration, 1972). Kitas svarbus šios srities teisės aktas yra 1992 m. Rio de Žaneiro deklaracija dėl aplinkos ir plėtros (Rio Declaration, 1992). Ši deklaracija grindžiama Stokholmo deklaracija ir yra vienas iš pagrindinių aplinkos apsaugos teisės aktų. Rio de Žaneiro deklaracijoje numatyta ir pabrėžiama, kad žmonės turi teisę į sveiką ir produktyvų harmoningą gyvenimą. Žmogaus teisės į saugią ir sveiką aplinką taip pat pabrėžiamos 1993 m. lapkričio 1 d. Maastrichto sutartyje (Treaty on European Union (TEU)/Maastricht Treaty, 1992).

Kalbant apie nacionalinius aktus, reikėtų paminėti Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą. Šio įstatymo tikslas – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas (Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 1991). Su aplinkos prieinamumu neįgaliesiems susijęs ir Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, kurio tikslas – „užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų“ (Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, 2003; 1 str.).

Pažymėtina, jog esama teisinė situacija, net ir išsigaliojus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijai (UNCPRD) (2010), vis dar netenkina žmonių su negalia aplinkos prieinamumo. Žmonių su negalia teisė į prieinamą aplinką yra įtvirtinta įvairiuose teisės aktuose ir yra priimta daug aplinkos prieinamumo įstatymų, tačiau sukurtos aplinkos prieinamumo praktika buvo ir tebėra formuojama paslėpto diskurso, pagrįsto teoriniais pagrindais, kuriuos mažai supranta aplinkos specialistai, kurie neįsigilina nei į žmonių būklės įvairovę, nei į neįgaliųjų prieinamumo poreikius (Jackson, 2018).

Prieinamumas yra itin aktualus negalią turintiems žmonėms. Negalia daro įtaką visiems žmogaus gyvenimo aspektams, sukeldama pokyčius, prie kurių žmogui tenka prisitaikyti. Neįgalumas sąlygoja socialinį nepakankamumą: asmens gebėjimą apsitarnauti, gebėjimą savarankiškai judėti, gebėjimą mokytis bei dirbti, gebėjimą orientuotis erdvėje ir laike, gebėjimą bendrauti bei kontroliuoti savo elgesį (Kozlovas, 2007).

Neįgalieji yra visuomenės, kuri taip pat turi civilines teises ir socialinę lygybę, dalis (Das & Rudra, 2015). Judėjimo negalią turintys asmenys susiduria su ekonominėmis problemomis, buitines bei kasdienio asmeninio gyvenimo problemomis, gydymo problemomis, turizmo ir kultūrinio pažinimo bei prieinamumo problemomis, taip pat ir socialinės integracijos problemomis (Dobryninas ir Gaidys, 2003). Viena iš sudėtingiausių problemų judėjimo negalią turintiems žmonėms yra socialinė integracija, kuriai priskiriama judėjimo negalios mobilumo problema.

Fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms su skirtingomis negaliomis yra viena pagrindinė nepriklausomumo nuo kitų sąlyga. Judėjimo negalią turintys asmenys netiesiogine prasme patiria diskriminaciją dėl fizinės aplinkos, infrastruktūros nepritaikymo judant pagalbinėmis priemonėmis (Altinay et al., 2016).

Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2010–2012 metų programos duomenimis (2009), dėl esamos situacijos judėjimo negalią turintys žmonės dėl savo apribotų judesių ne tik negali patekti į visuomeninius pastatus, bet ir naudotis technologijomis, įvairiomis

priemonėmis ir informacijos šaltiniais. Pasak Šiurkutės (2012), neįgaliesiems trūksta pritaikytų techninių pagalbinių priemonių, už kurias kartais tenka ir susimokėti, taip pat ilgai laukti eilėse paslaugai gauti. Dažnai neįgalieji susiduria ir su viešojo transporto bei turizmo kelionių organizavimo problemomis (Morsey, 2015).

Vienas svarbiausių prieinamumo aspektų judėjimo negalia turintiems žmonėms yra fizinės aplinkos pritaikymas (Portales, 2015). Fizinės aplinkos prieinamumas reiškia, kad visuomeniniai pastatai turi būti suprojektuoti taip, kad jie būtų prieinami visiems žmonėms, įskaitant ir neįgaliosius, ir pagyvenusio amžiaus žmones (Daugėla, 2005). Nacionalinėje žmonių su negalia socialinės integracijos 2010–2012 metų programoje (2009) teigiama, kad beveik trečdaliui Lietuvos gyventojų dėl judėjimo sunkumų ir ribotų galimybių pasirūpinti savimi reikia pritaikyti fizinę aplinką (pvz., žmonėms su negalia, motinoms su mažais vaikais, pagyvensiems asmenims). Šioje programoje taip pat teigiama, kad fizinės aplinkos prieinamumas yra būtinas, norint atkurti žmogaus su negalia fizinį, dvasinį ir ekonominį savarankiškumą.

Statybos techniniame reglamente STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ (2001) „Negyvenamieji namai“ skyriuje pateikiami statomų ir renovuojamų, viešųjų ir komercinių pastatų aplinkos prieinamumo reikalavimai žmonėms turintiems negalia. Atsižvelgiant į aplinkos prieinamumą ir atliekamo tyrimo tematiką, turizmo aplinkos prieinamumas žmonėms su judėjimo negalia įsakyme teigiama, kad viešuosiuose ir komerciniuose pastatuose turi būti užtikrinta galimybė žmonėms, turintiems negalia, į juos patekti ir laisvai judėti bei naudotis visomis pagrindinėmis ir pagalbiniomis lankytojams skirtomis patalpomis: pagrindiniu įėjimu į pastatą, turi būti įrengtas pandusas, įrenginiai pažymėti tarptautiniu neįgaliųjų ženklu ir kt.

Aplinkos prieinamumas yra itin aktualus ir reikšmingas aspektas neįgaliesiems, tačiau judėjimo negalia turintys asmenys dėl specialių poreikių susiduria ne tik su socialinės integracijos problemomis, bet ir su aplinkos prieinamumo sunkumais. Pritaikytos fizinės aplinkos trūkumas riboja žmonių su negalia galimybes laisvai judėti, keliauti ir naudotis visuomeninės paskirties pastatais (pvz., apgyvendinimo įstaigomis, maitinimo įstaigomis, muziejais, bankais).

Tyrimo metodika ir organizavimas

Žmonės su negalia sudaro didelę demografinę grupę Europos Sąjungoje ir kartu su pagyvenusių žmonių grupe sudaro svarbią tikslinę turizmo rinką. Žmonės, turintys negalia, dėl nepritaikytos aplinkos dažniausiai negali naudotis turizmo paslaugomis (Zsarnoczky, 2018). Europoje yra 50 milijonų neįgaliųjų, iš kurių maždaug 70 proc. yra pajėgūs ir gali keliauti, tačiau dėl nepritaikytos aplinkos, neprieinamų paslaugų, informacijos trūkumo dalis jų to daryti negali (Zsarnoczky, 2017). Analizuojant prieinamo turizmo vystymo galimybes, didelis dėmesys skiriamas ir žmonėms, turintiems judėjimo negalia.

Bekiaris et al. (2018) atliko tyrimą, kuriame buvo nagrinėtas transporto ir turizmo prieinamumas žmonėms, turintiems judėjimo negalia Europoje. Tyrime išryškintos ir įvertintos Europos Sąjungos narės pagal tolimųjų reisų kelionių transporto, vietinio transporto ir turizmo prieinamumo kokybę. Matoma, kad Lietuvoje vietinio transporto prieinamumas žmonėms su judėjimo negalia yra vertinamas blogai, tolimųjų reisų kelionių transporto prieinamumas – pakankamai, o turizmo prieinamumas vertinamas gerai. Lyginant su Baltijos šalimis, Lietuva pirmuoja pagal prieinamą turizmą. Verta paminėti, kad, pagal šį tyrimą, nei viena ES valstybė nepasižymi labai gerai prieinamu transportu ir turizmu. Pagal šiuos prieinamumo kriterijus, blogiausiai vertinama Italija, Vengrija ir Rumunija, geriausiai – Liuksemburgas ir Kipras.

Lietuvos turizmo sektoriuje tarp turizmo paslaugų pasiūlos ir paklausos specialiųjų poreikių turintiems žmonėms pastebimas didelis neatitikimas. Dar daugelyje objektų trūksta neįgaliesiems prieinamos informacijos, atitinkamo ženklavimo, pritaikytų įėjimų, užvažiavimų, keltuvų, automatiškai atsidarančių durų, koridorių, pritaikytų judėti pagalbiniomis priemonėmis (Žalys ir kt., 2003). Prie specialiųjų poreikių turinčių žmonių, dalyvaujančių visuomeniniame gyvenime, taip pat priskiriami senyvo amžiaus žmonės, šeimos, auginančios mažus vaikus, ir asmenys, turintys laikinų sveikatos sutrikimų (Žemaitytė, 2017; Zsarnoczky, 2018). Remiantis Bahulis et al. (2012)

pastebėjimais, pasaulyje sparčiai auga senstanti ir neįgalių žmonių populiacija, todėl turizmo pramonė, kaip ir kitos paslaugų sritys, turi imtis veiksmingų iniciatyvų gerinti teikiamų paslaugų pritaikomumą negalią turintiems žmonėms. Turizmo infrastruktūros ir paslaugų prieinamumo palengvinimas neįgaliesiems yra prieinamo turizmo dalis. Prieinamas turizmas apima įvairias laisvalaikio veiklas, todėl svarbu atkreipti dėmesį į neįgaliųjų integraciją ir taip užtikrinti fizinį ir psichologinį pasitenkinimą paslauga (Shelton, Tucker, 2005).

Tyrimo metodologija. Empirinio tyrimo tikslas – išanalizuoti turizmo aplinkos prieinamumą judėjimo negalią turinčių asmenų požiūriu ir parengti gaires situacijai tobulinti.

Tyrimo etapai: 1) mokslinės literatūros analizės pagrindu parengta anketa; 2) tiriamųjų paieška ir identifikavimas; 3) tyrimo atlikimas ir gautų rezultatų aptarimas bei apibendrinimas.

Tyrimo instrumentas. Anketinės apklausos instrumentas parengtas remiantis išanalizuota literatūra bei modifikuotu Lietuvos žmonių su negalia sąjungos parengtu klausimynu (prieiga internetu: <http://www.manoapklausa.lt/apklausa/772845627/1/>). Anketinė apklausa buvo anoniminė ir savanoriška. Anketa sugrupuota pagal ranginę skalę, kurioje visi atsakymų pasirinkimai pateikiami griežtai didėjančia arba mažėjančia tvarka (Kardelis, 2017). Anketą sudarė 3 klausimų blokai su 5 galimais atsakymo variantais ir demografiniai klausimai. Tiriamieji klausimai: 1. Kiek turizmo infrastruktūros sudedamosios dalys (apgyvendinimo, maitinimo įstaigos; muziejai; viešasis transportas; kelionių organizavimo organizacijos) yra patrauklios, koks apsilankymo dažnumas? 2. Kaip vertinamas turizmo aplinkos pritaikomumas žmonėms turintiems judėjimo negalią? 3. Kokie nepatogumai pasitaiko lankantis turizmo vietose (net ir pačiame mieste), su kokiais nepatogumais susiduriama?

Tyrimo organizavimas. Tyrimo data: 2019 metų spalio mėn. anketa patalpinta Kauno neįgaliųjų rekreacijos ir sporto klubo uždaro grupės „Facebook“ paskyroje. Svarbu paminėti, kad tyrimo rengimo metu buvo susidurta su sunkumais ir kliūtimis. Kauno neįgaliųjų rekreacijos ir sporto klubas (RSK) vienija 640 narius, patyrusius nugaros smegenų pažeidimą, cerebrinį paralyžį, kitas sunkias fizines negalias, judančius vežimėliu. Buvo planuotas kiekybinis tyrimas, tačiau pastebėjus pasyvų tiriamųjų aktyvumą, buvo apsispręsta atlikti ekspertinį vertinimą. Tyrimo imčiai pasirinkta ekspertinė atranka, kuri taikoma kokybiniuose tyrimuose, kai, norimi įtraukti ypač svarbūs asmenys ar grupė įvardijami kaip ekspertai (turintys žinių atitinkamoje sferoje), nes tik jie gali nustatyti itin svarbius tyrimo požymius (Rupšienė, 2007).

Tyrimo metodas: Kokybiniam tyrimui buvo pasirinktas anketinės apklausos internetu metodas, kuris padėjo atskleisti Kauno neįgaliųjų rekreacijos ir sporto klubo narių požiūrį į prieinamo turizmo neįgaliesiems su judėjimo negalia vertinimą, patirtį ir galimas kliūtis. Pasirinkus ekspertinį atrankos metodą ir vykdant anketinę apklausą, viena iš grėsmių paklaidos atsiradimui įvardijama nepakankamas respondentų noras dalyvauti apklausoje (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011).

Tiriamieji. Taikyta patogioji atranka ir apklausti 23 judėjimo negalią turintys asmenys. Iš jų tyrime dalyvavo 14 (61 proc.) moterų ir 9 (39 proc.) vyrai. Visų respondentų amžiaus vidurkis – 34 (±13) metai.

Tyrimo rezultatai apdoroti „Word Excel 2013“ programa, pateikiami apibendrinti.

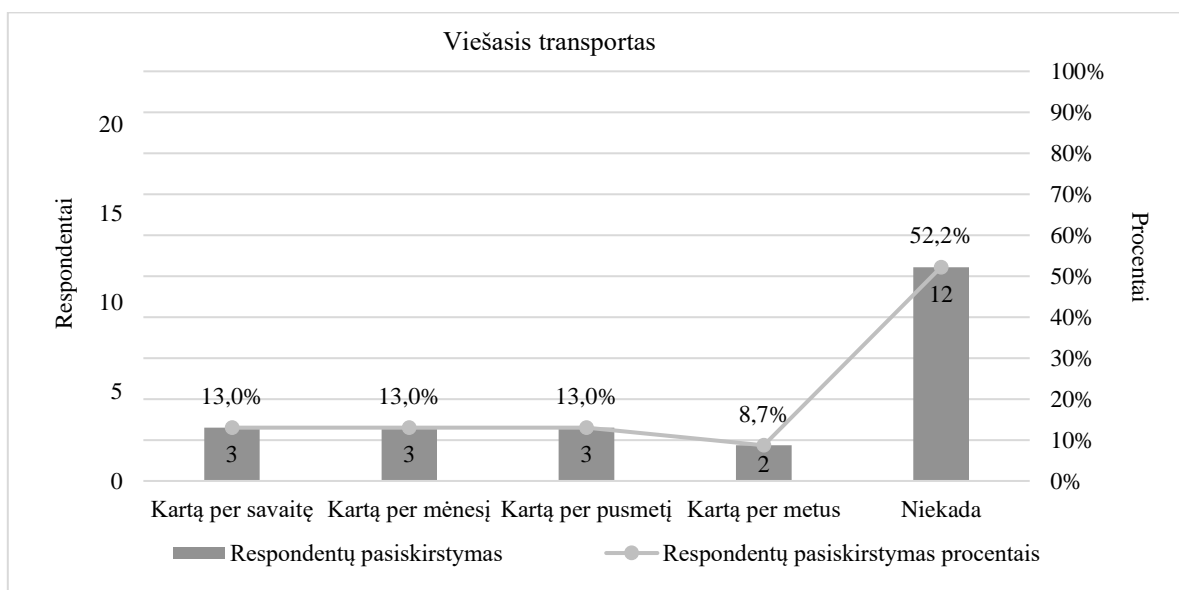
Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi tyrėjo etikos principų: pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui bei teisingumo principų (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017).

Turizmo aplinkos prieinamumo judėjimo negalią turinčių asmenų požiūriu tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Išanalizavus respondentų atsakymus apie tai, kaip dažnai jie naudojami išvardintais turizmo infrastruktūros sektoriais, paaiškėjo, jog apgyvendinimo paslaugomis niekada nesinaudoja 12 (52,2 proc.) respondentų, kartą per metus – 8 (34,8 proc.) respondentai, o kartą per pusmetį, kartą per mėnesį ir kartą per savaitę apgyvendinimo paslaugomis naudojami po 1 (4,3 proc.), maitinimo paslaugomis kartą per savaitę naudojami 10 (43,5 proc.) respondentų, kartą per mėnesį – 7 (30,4 proc.)

respondentai, kartą per pusmetį – 4 (17,4 proc.) respondentai, kartą per metus. – 2 (8,7 proc.) respondentai. Tarp apklaustųjų maitinimo paslaugomis niekada nesinaudojančių nebuvo.

Respondentų naudojimosi viešuoju transportu dažnumo pasiskirstymas (žr. 2 pav.).

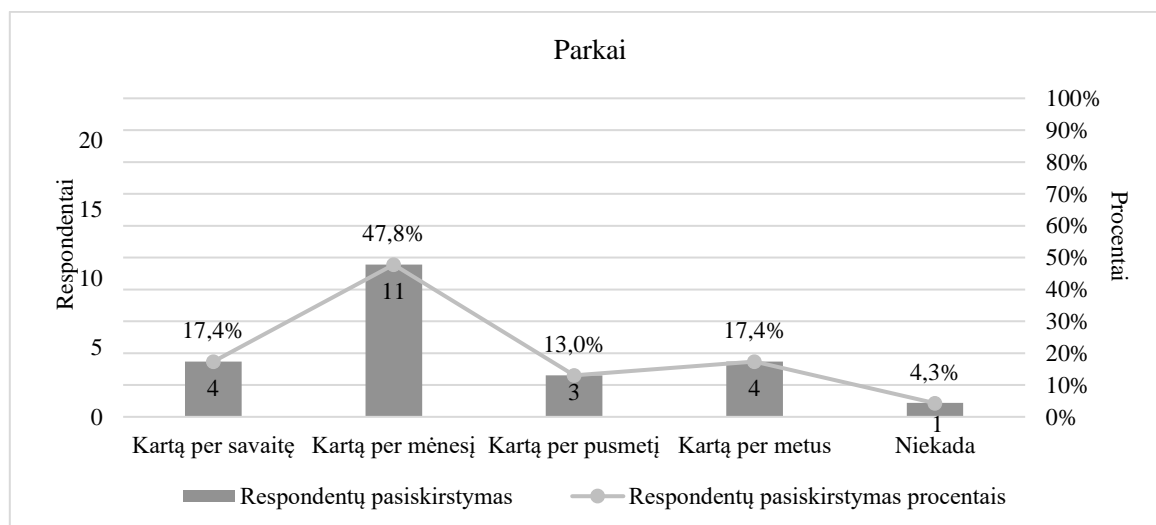

Pav.2. Naudojimosi viešuoju transportu dažnumo pasiskirstymas
Šaltinis: Autoriai.

Iš 2 paveikslo matyti, jog viešuoju transportu kartą per savaitę, kartą per mėnesį ir kartą per pusmetį naudojasi po 3 (13 proc.) apklaustuosius, kartą per metus – 2 (8,7 proc.) respondentai, didžioji dauguma – 12 respondentų – niekada nesinaudoja (52,2 proc.)

Lankytinus lauko objektus kartą per savaitę lanko 3 (13 proc.) respondentai, kartą per mėnesį – 10 (43,5 proc.) respondentų, kartą per pusmetį – 6 (26,1 proc.) respondentai, kartą per metus – 4 (17,4 proc.) respondentai. Niekada nelankančių lauko objektų tarp apklaustųjų nebuvo; muziejuose kartą per savaitę nesilanko nei vienas iš apklaustųjų, kartą per mėnesį lankosi 1 (4,3 proc.) respondentas, kartą per pusmetį – 7 (30,4 proc.) tiriamieji, kartą per metus – 11 (47,8 proc.) tiriamųjų, niekada nesilanko 4 (17,4 proc.) respondentai.

Respondentų lankymosi viešose erdvėse (pvz., parke) dažnumo pasiskirstymas (žr. 3 pav.).

Pav.3. Lankymosi viešose erdvėse dažnumo pasiskirstymas
Šaltinis: Autoriai.

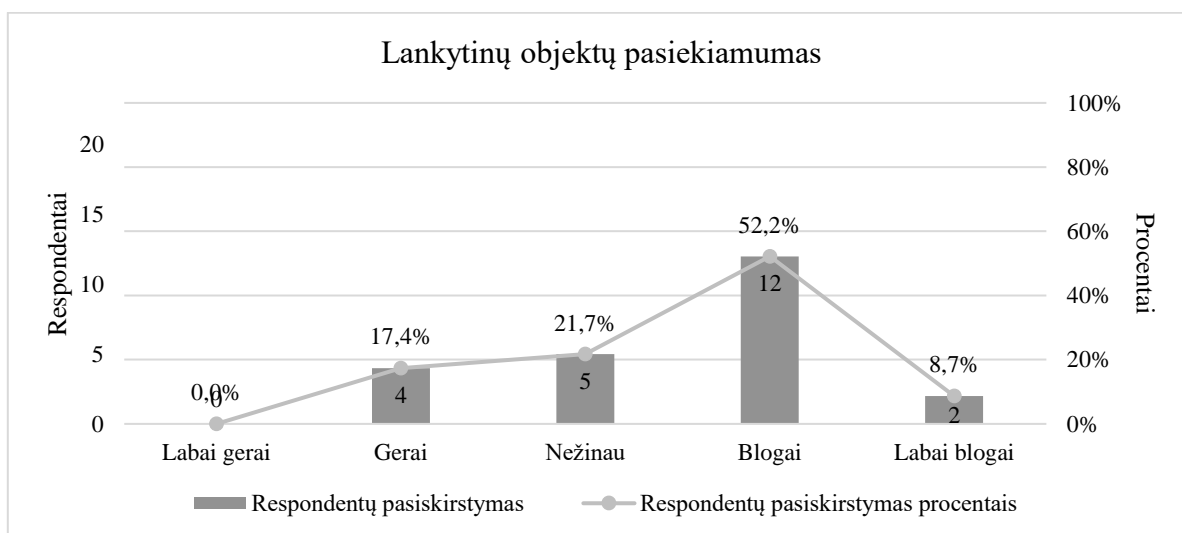

Išanalizavus tyrimo rezultatus (3 pav.), paaiškėjo, kad kartą per savaitę viešose erdvėse (parkuose) apsilanko 4 (17,4 proc.); kartą per mėnesį – 11 (47,8 proc.); kartą per pusmetį – 3 (13 proc.); kartą per metus – 4 (17,4 proc.) apklaustieji, niekada parke nesilanko 1 (4,3 proc.) anketinėje apklausoje dalyvavęs tiriamasis.

Respondentų naudojimosi kelionių organizavimo įmonių paslaugomis dažnumo pasiskirstymas toks: kelionių organizavimo įmonių teikiamomis paslaugomis per savaitę nepasinaudoja nei vienas tiriamasis, kartą per mėnesį paslaugomis pasinaudoja 1 (4,3 proc) tiriamasis, kartą per metus – 5 (21,7 proc.) respondentai, 17 (73,9 proc.) apklaustųjų niekada nesinaudoja kelionių organizavimo įmonių paslaugomis.

Išanalizavus tiriamųjų atsakymus į klausimą, kaip dažnai jie naudojami laisvalaikio organizavimo pramogų paslaugomis, paaiškėjo, kad pramogų paslaugomis kartą per savaitę nepasinaudoja nei vienas tiriamasis, kartą per mėnesį pramogauja 5 (21,7 proc.) apklaustieji, kartą per pusmetį – 11 (47,8 proc.) apklaustųjų, kartą per metus – 4 (17,4 proc.) respondentai, niekada – 3 (13 proc.) respondentai.

Išanalizavus tiriamųjų atsakymus į klausimą, kaip jie vertina turizmo infrastruktūros (lankylini objektai, transportas, maitinimas, apgyvendinimas, pramogos) pritaikymą žmonėms, turintiems judėjimo negalią, paaiškėjo lankytinų vietų pasiekiamumo vertinimas (žr. 4 pav.).

Pav. 4. Lankytinų objektų pasiekiamumo vertinimas

Šaltinis: Autoriai.

Lankytinų objektų pasiekiamumą „gerai“ įvertino 4 (17,4 proc.) tiriamieji, 5 (21,7 proc.) tiriamieji teigė nežinantys, kaip vertinti; lankytinų vietų pasiekiamumą „blogai“ įvertino 12 (52,2 proc.) respondentų, „labai blogai“ – 2 (8,7 proc.) respondentai. Vertinančių „labai gerai“ nebuvo (4 pav.).

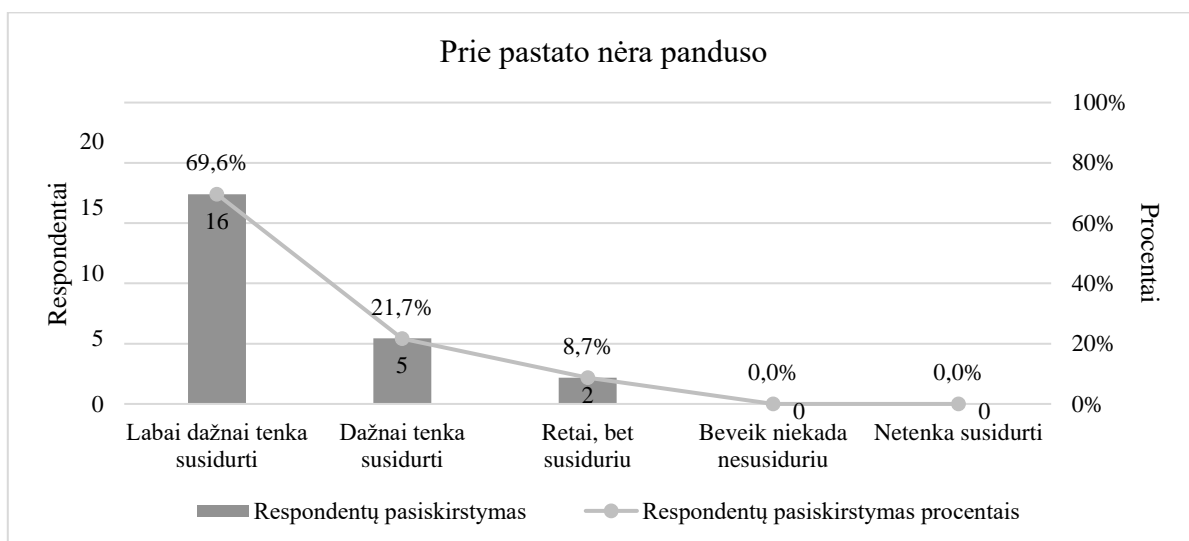
Maitinimo įstaigų pritaikomumą „gerai“ įvertino 3 (13 proc.) respondentai, blogai – 15 (65,2 proc.) respondentų, „labai blogai“ – 2 (8,7 proc.) respondentai. Vertinančių „labai gerai“ nebuvo.

Viešojo transporto prieinamumą „gerai“ įvertino 5 (21,7 proc.) tiriamieji, 8 (34,8 proc.) respondentai teigė nežinantys, kaip vertinti; viešojo transporto prieinamumą „blogai“ įvertino 8 (34,8 proc.), o „labai blogai“ – 2 (8,7 proc.) tiriamieji. Vertinančių „labai gerai“ nebuvo.

Vertinant apgyvendinimo galimybes neįgaliesiems didžioji dauguma apklaustųjų – 13 (56,5 proc.) – teigė nežinantys, kaip vertinti. „Gerai“ įvertino 2 (8,7 proc.) respondentai, „blogai“ – 4 (17,4 proc.), „labai blogai“ – 4 (17,4 proc.) respondentai. „Labai gerai“ vertinančių nebuvo.

Pramogų pritaikymą neįgaliesiems „blogai“ įvertino didžioji dauguma – 13 (56,5 proc.) – tiriamųjų. „Labai blogai“ vertino 3 (13 proc.) tiriamieji, „nežinau“ – 2 (8,7 proc.), „gerai“ – 5 (21,7 proc.), o „labai gerai“ vertinančių nebuvo.

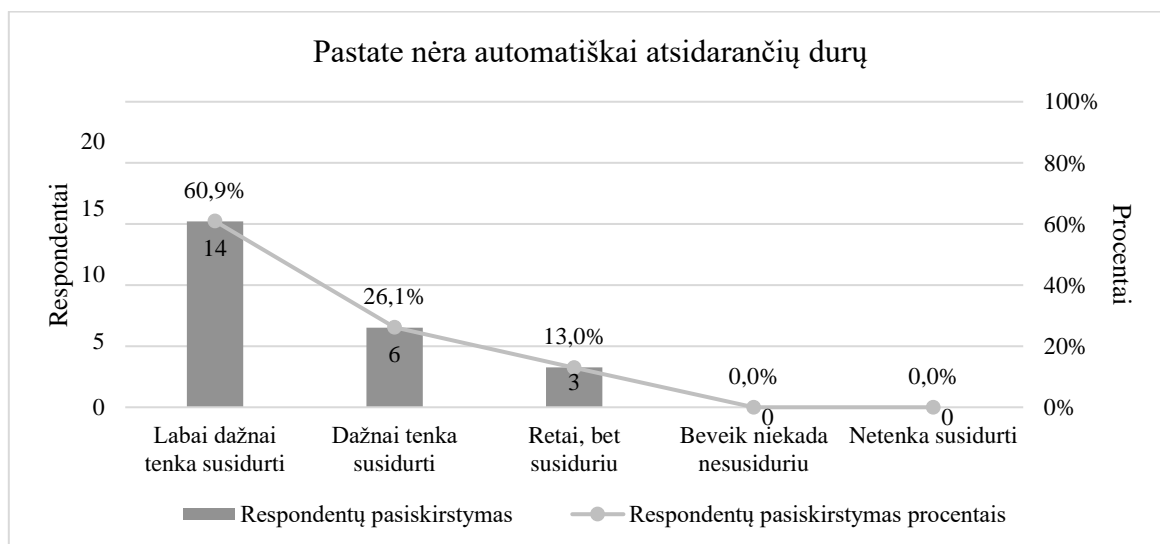
Išanalizavus apklaustųjų atsakymus į klausimą, kaip dažnai tenka susidurti su nepatogumais lankantis turizmo vietose, paaiškėjo, kaip dažnai tenka susidurti su panduso nebuvimu prie pastato (žr. 5 pav.).

Pav. 5. Susidūrimo su problema, kai prie pastato nėra panduso, dažnumo pasiskirstymas
Šaltinis: Autoriai.

Didžioji dauguma tiriamųjų susiduria su problema, kai prie pastato nėra panduso. „Labai dažnai tenka susidurti“ atsakė 16 (69,6 %) respondentų, „dažnai tenka susidurti“ – 5 (21,7 %) tiriamieji, „retai, bet susiduriu“ teigė 2 (8,7%) respondentai.

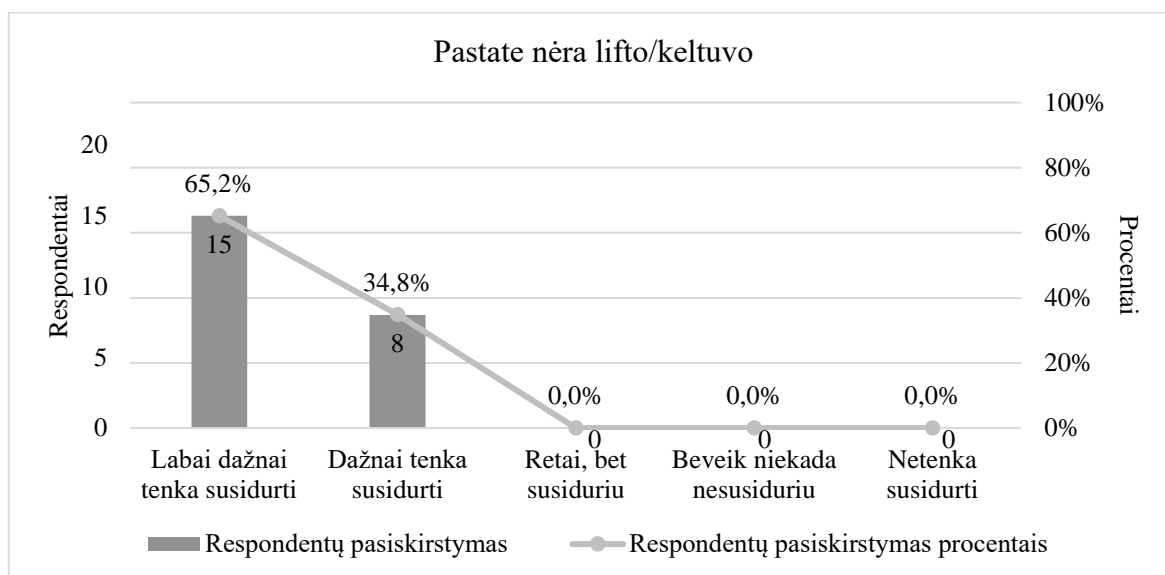
Gautų tyrimo rezultatų į klausimą, kaip dažnai tenka susidurti su nepatogumais lankantis turizmo vietose, parodė, kaip dažnai tenka susidurti su situacija, kai pastate nėra automatiškai atsiderančių durų (žr. 6 pav.).

Pav. 6. Susidūrimo su problema, kai pastate nėra automatiškai atsiderančių durų, dažnumo pasiskirstymas
Šaltinis: Autoriai.

Su nepatogumu, kai pastate nėra automatiškai atsiderančių durų, „labai dažnai tenka susidurti“ atsakė 14 (60,9 proc.) respondentų, „dažnai tenka susidurti“ – 6 (26,1 proc.) tiriamieji, „retai, bet susiduriu“ atsakė 3 (13 proc.) respondentai.

Išanalizavus apklaustųjų atsakymus į klausimą, kaip dažnai tenka susidurti su nepatogumais lankantis turizmo vietose, paaiškėjo, kaip dažnai tenka susidurti, kai pastate nėra lifto arba pritaikyto keltuvo (žr. 7 pav.).

Pav. 7. Susidūrimo su problema, kai pastate nėra lifto arba keltuvo, dažnumo pasiskirstymas
Šaltinis: Autoriai.

Su nepatogumu, kai pastate nėra lifto arba pritaikyto keltuvo, susiduria visi respondentai. 25 (65,2 proc.) apklaustųjų atsakė, kad „labai dažnai tenka susidurti“ ir 8 (34,8 proc.), kad „dažnai tenka susidurti“.

Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija probleminėms sritims spręsti

Apibendrinant tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kokiais turizmo infrastruktūros sektoriais žmonės, turintys judėjimo negalią, naudojami dažniausiai; iš jų pažymėtina, kad dažniausiai naudojami maitinimo paslaugomis (kartą per savaitę), rečiau – kartą per mėnesį – aplankomi lankytini lauko objektai ir parkai. Pramogų paslaugomis naudojama kartą per pusmetį, o muziejuose dažniausiai lankomasi tik kartą per metus. Paaiškėjo, kad apgyvendinimo paslaugomis, viešuoju transportu ir kelionių organizavimo įmonių teikiamomis paslaugomis didžioji dalis apklaustųjų niekada nesinaudoja.

Turizmo infrastruktūros pritaikymą žmonėms, turintiems judėjimo negalią, tiriamieji įvertinimo kritiškai. Pagal vertinimo kriterijų „labai gerai“, nebuvo įvertintas nei vienas pateiktas infrastruktūros objektas. Didžioji dauguma apklaustųjų parkų pritaikymą vertina gerai, tačiau lankytinų vietų pasiekiamumą, maitinimo vietų prieinamumą, viešojo transporto bei pramogų pritaikymą judėjimo negalią turintiems žmonėms vertina „blogai“ arba „labai blogai“. Tokį turizmo infrastruktūros pritaikymo vertinimą galima sieti su tuo, kad didžioji dauguma tiriamųjų šiais objektais niekada nesinaudoja, nes jie yra nepritaikyti žmonėms su judėjimo negalia. Daugelis teigė, kad nežino, kokia yra apgyvendinimo paslaugų prieinamumo situacija, o tai siejasi su tuo, kad dauguma apklaustųjų niekada nesinaudoja šiomis paslaugomis.

Žmonėms su judėjimo negalia labai dažnai tenka susidurti su nepatogumais, kai prie pastato nėra tinkamai įrengto pritaikyto panduso, automatiškai atsiderančių durų, pastate nėra lifto arba keltuvo.

Įvertinus turizmo aplinkos prieinamumą judėjimo negalią turintiems asmenims pačių neįgalųjų požiūriu, turizmo sektoriui priklausančioms organizacijoms rekomenduojama: 1. Atkreipti dėmesį į aplinkos prieinamumą ir laikytis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymo „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“. 2. Apgyvendinimo įstaigoms, maitinimo

įstaigoms, muziejams bei kelionių organizavimo organizacijoms prie įėjimo į pastatą reikia įrengti pritaikytą pandusą (jei į pastatą yra patenkama lipant laiptais). 3. Viešojo transporto priemonėms rekomenduojama įrengti pritaikytą keltuvaž arba įrengti įėjimą į transporto priemonę be slenksčių ir laiptų.

Išvados

1. Prieinamumas teoriniu aspektu suprantamas, kaip vienodos ir lygios sąlygos visiems žmonėms nepaisant jų išskirtinių savybių. Prieinamumas atsispindi universaliame dizaine. Universalus dizainas užtikrina humanišką aplinkos, objektų, paslaugų, informacijos prieinamumą visiems be specialaus pritaikymo. Turizmo aplinkos prieinamumas pasireiškia pritaikyta aplinka, paslaugų ir informacijos pasiekiamumu neįgaliesiems. Prieinamas turizmas apima viešąjį ir privatų sektorius ir turistines sritis bei užtikrina turistinių vietų, produktų ir paslaugų prieinamumą visiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų fizinių apribojimų, negalios, amžiaus, rasės, lyties. Turizmo infrastruktūra suprantama kaip struktūrų, inžinerinių ir ryšių tinklų, įskaitant telekomunikacijas, kelius, įmones, susijusias su turizmo pramone, kompleksas, užtikrinantis normalią turistų prieigą prie turizmo išteklių ir tinkamą jų naudojimą turizmui, užtikrinantis pragyvenimo šaltinius turizmo pramonės įmonėms ir patiems turistams ir kt.

2. Judėjimo negalia formaliai yra laikoma įgimtu arba įgytu fiziniu ir funkcinu judėjimo sutrikimu, kuris apriboja žmogaus galimybes judėti. Žmonės, turintys judėjimo negalią, dažniausiai jada pagalbinėmis priemonėmis (vežimėliu), todėl savarankiškam judėjimui reikalinga prieinama ir tinkamai pritaikyta aplinka. Išanalizavus teisinius dokumentus, skirtus žmonėms su judėjimo negalia, nustatyta, kad asmenys, turintys judėjimo negalią, turi lygias ir vienodas teises į turizmą, teisę keliauti, todėl turizmas, kaip ir kitos viešojo sektoriaus dalys, turi būti prieinamas. Turizmo paslaugas teikiančiuose pastatuose turi būti užtikrinta galimybė neįgaliesiems į juos patekti be kliūčių bei laisvai judėti ir naudotis visomis lankytojams skirtomis patalpomis ir teikiamomis paslaugomis.

3. Pačių neįgaliųjų požiūriu, turizmo aplinkos prieinamumas nėra gerai išvystytas. Žmonės, turintys judėjimo negalią, retai lankosi turistinėse vietose ir beveik niekada nesinaudoja turizmo teikiamomis paslaugomis, nes apgyvendinimo, maitinimo įstaigos, kelionių organizavimo agentūros, muziejai, viešasis transportas, jų teigimu, yra neprieinami. Judėjimo negalią turintys žmonės labai dažnai susiduria su problema, kai prie pastato nėra tinkamai pritaikyto panduso ir automatiškai atsidarančių durų. Toks asmenų su judėjimo negalia turizmo aplinkos prieinamumo vertinimas sutampa su išanalizuotos turizmo aplinkos vertinimu – turizmo objekto, kuris yra neprieinamas, dažniausias požymis yra tai, kad prie pastato, į kurį norint patekti reikia užlipti laiptais, nėra įrengto panduso arba keltuvaž.

Literatūra

1. 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa (2014). 2014 m. rugsėjis (pakeitimas patvirtintas 2020-06-16 sprendimu Nr. C(2020)4069). Žiūrėta 2020-05-06. Prieiga internetu: <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/2014-2020-metu-europos-sajungos-fondu-investiciju-veiksmu-programa>
2. Altinay, Z., Saner, T., Bahçelerli, N. M., & Altinay, F. (2016). The role of social media tools: accessible tourism for disabled citizens. *Journal of Educational Technology & Society*, 19(1), 89-99.
3. Anča, G., Veinberga, D., Neimanė, I. (2014). Rekomendacijos dėl gamtinių rekreacinių teritorijų pritaikymo neįgaliesiems asmenims. Žiūrėta 2019-10-07. Prieiga internetu: https://www.daba.gov.lv/upload/.../BRO_14_teh_rekomend_pieej_ip_vajadz_LT.pdf
4. Bartkutė, I., & Čižikienė, J. (2013). Asmenų su fizine judėjimo negalia socialinė integracija Lietuvoje: padėties analizė. *Sveikatos mokslai: visuomenės sveikata, medicina, slauga= Health Science: Public Health, Medicine, Nursing*, 23(1), 91-95.
5. Bekiaris, E., Loukea, M., Spanidis, P., Ewing, S., Denninghaus, M., Ambrose, I., Papamichail, K., Castiglioni, R., Veitch, C. (2018). Research for TRAN Committee: Transport and Tourism for Persons with Disabilities and Persons with Reduced Mobility; European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies: Brussels, Belgium.

6. Berghs, M., Atkin, K., Graham, H., Hatton, C., & Thomas, C. (2016). Scoping models and theories of disability. In *Implications for public health research of models and theories of disability: a scoping study and evidence synthesis*. NIHR Journals Library.
7. Bilevičienė, T., & Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16758/9789955192770.pdf?sequence=1>
8. Buhalis, D., Darcy, S., & Ambrose, I. (Eds.). (2012). *Best practice in accessible tourism: Inclusion, disability, ageing population and tourism*. Channel View Publications.
9. Connell, B., Jones, M., Mace, R., Mueller, J., Mullick, A., Ostroff, E., Sanford, J., Steinfeld, E., Story, M., & Vanderheiden, G. (1997). *The principles of universal design: Version 2.0*. Raleigh, NC: The Center for Universal Design.
10. Das, S. C., & Rudra, R. K. (2015). Tourism Accessibility for Disabled Travellers: An Optimistic Concept on Tourism Industry in Bangladesh. *International Journal of Advancements in Research & Technology*, 4(10), 37-49.
11. Daugėla, M. (2005). Lietuvos universitetų fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms, turintiems fizinę negalę. *Specialusis ugdymas*, 1, 109-116.
12. Devile, D., Kastenholz, E. (2018) Accessible tourism experiences: the voice of people with visual disabilities, *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 10(3), 265-285
13. Dobryninas, A., & Gaidys, V. (2003). Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas. *Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmy LR plano įgyvendinimo programa*.
14. Draft Principles on Human Rights and The Environment, E/CN.4/Sub.2/1994/9, Annex I (1994). Available online: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/07/Draft-Principles-On-Human-Rights-And-The-Environment.pdf>. (accessed on 18 January 2020).
15. Jackson, M. A. (2018). Models of disability and human rights: Informing the improvement of built environment accessibility for people with disability at neighborhood scale?. *Laws*, 7(1), 10.
16. Kardelis, K. (2017) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
17. Kozlovas, A. (2007). Socialinio darbo praktikos tapimo problemos. Socialinio darbo profesinė veikla: kompetencijos ir socialinės atsakomybės ribos. Iš: *Socialinis darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
18. Lidwell, W., Holden, K., & Butler, J. (2010). *Universal principles of design, revised and updated: 125 ways to enhance usability, influence perception, increase appeal, make better design decisions, and teach through design*. Rockport Pub.).
19. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Žin., 2003, Nr. 114-5115; 2008, Nr. 76-2998). Žiūrėta 2020-07-08. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222522/asr>
20. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Žin., 1991, Nr. 36-969; 2004, Nr. 83-2983). Žiūrėta 2020-05-06. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr>
21. Lietuvos Respublikos Seimas. (2010). Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas. *Vilnius: Žin., 2010, Nr. 71-3561*.
22. Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas. (2002). Valstybės žinios, 2002-12-24, Nr. 123-5507. Žiūrėta 2020-05-05. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.197451>
23. Mohsin, A., Lengler, J., & Chaiya, P. (2017). Does travel interest mediate between motives and intention to travel? A case of young Asian travellers. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 31, 36-44.
24. Morsey, J. (2015). Universal Design: The Next Step in the Equal-Access City. Žiūrėta 2020-08-06. Prieiga internetu: <https://greatcities.uic.edu/2015/03/16/universal-design-the-next-step-in-the-equal-access-city/>
25. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2010–2012 metų programa. (2009). Žiūrėta 2020-07-08. Prieiga internetu: https://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/neigaliuju_soc_integracija/UserDispForm.aspx?ID=7,
26. Özogul, G., & Baran, G. G. (2016). Accessible tourism: The golden key in the future for the specialized travel agencies. *Journal of Tourism Futures*, 2(1), 79-87.
27. Perkumienė, D., Pranskūnienė, R. (2019). Overtourism: Between the Right to Travel and Residents' Rights. *Sustainability*, 11, 2138.
28. Perkumienė, D., Pranskūnienė, R., Vienažindienė, M., & Grigienė, J. (2020). The Right to A Clean Environment: Considering Green Logistics and Sustainable Tourism. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3254.
29. Persson, H., Åhman, H., Yngling, A. A., & Gulliksen, J. (2015). Universal design, inclusive design, accessible design, design for all: different concepts—one goal? On the concept of accessibility—historical, methodological and philosophical aspects. *Universal Access in the Information Society*, 14(4), 505-526.
30. Polat, N., & Hermans, E. (2016). A model proposed for sustainable accessible tourism (SAT). *Tékhnė*, 14(2), 125-133.
31. Portales, R. C. (2015). Removing “invisible” barriers: opening paths towards the future of accessible tourism. *Journal of Tourism Futures*, 1(3), 269-284.
32. Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 3-147.

33. Rio Declaration on Environment and Development. Report of the United Nations Conference on Environment and Development, A/CONF.151/26, 1992. Žiūrėta 2020-07-08. Prieiga internetu: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf
34. Shelton, E. J., & Tucker, H. (2005). Tourism and disability: issues beyond access. *Tourism Review International*, 8(3), 211-219.
35. Spiriajevas, E. (2013). Lietuvos turizmo sektoriaus struktūra ir teritoriniai skirtumai. *Regional formation and development studies*, 1, 132-145.
36. Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms. (2001). LR aplinkos ministerija Nauja redakcija nuo 2018-05-01: Nr. D1-313, 2018-04-19, paskelbta TAR 2018-04-20, i. k. 2018-06318. Žiūrėta 2020-05-25. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.139277/EpKXyeyEui>
37. Statkuvienė, D. (2019). Gido komunikacijos su negalia turinčiais asmenimis ypatumai. *Informacijos mokslai*, (85), 98-114.
38. Stockholm Declaration on the Human Environment, in Report of the United Nations Conference on the Human Environment, UN Doc.A/CONF.48/14, at 2 and Corr.1, 1972. Žiūrėta 2020-07-18. Prieiga internetu: <http://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ReferencesAndArchives/HistoryofMARPOL/Documents/A%20CONF.48%2014%20Rev.1.pdf>
39. Šiurkutė, R. (2012). *Judėjimo negalios asmenų požiūris į gaunamas socialines paslaugas*. Doctoral dissertation, Lithuanian University of Educational Sciences.
40. Šliužienė, J. (2013). Universalus dizainas – aplinka visiems. Žiūrėta 2016-05-07. Prieiga internetu: <http://www.ndt.lt/universalus-dizainas/>
41. Treaty on European Union (TEU)/Maastricht Treaty, 1992. Žiūrėta 2020-07-08. Prieiga internetu: https://europa.eu/european-union/sites/europaefiles/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
42. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities IP/11/4, Brussels, 5 January 2011. Žiūrėta 2020-08-05. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1138&langId=en>
43. Universal Declaration of Human Rights, Art. 13, 1948. Žiūrėta 2020-07-08. Available online: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>,
44. Vila, T., D., González, E., A., Darcy, S. (2019). Accessible tourism online resources: a Northern European perspective, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 19(2), 140-156
45. Zsarnoczky, M. (2016). Silver Tourism. Conference paper. International Scientific Days 2016 The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society. Slovakia Nitra.
46. Zsarnoczky, M. (2017). Accessible tourism in the European Union. In *6th Central European Conference in Regional Science Conference Proceedings: "Engines of Urban and Regional Development"*. Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica, 30-39.
47. Zsarnoczky, M. (2018). The future challenge of accessible tourism in the European Union. *Vadyba Journal of Management*, 2(33), 39-43.
48. Žalys, L., Žalienė, I., Janulienė, I. (2003). Neįgaliųjų turizmo organizavimo problemos Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2, 257-263.
49. Žemaitaitytė, G. (2017). Lietuvos žmonių su negalia sąjunga. Žiūrėta 2020-06-05. Prieiga internetu: [http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Prieinamas%20turizmas-ar%20esame%20pasirenge170405%20\(1\).pdf](http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Prieinamas%20turizmas-ar%20esame%20pasirenge170405%20(1).pdf)
50. Žydžiūnaitė, V., & Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams. Kaunas: VDU.
51. Accessible Tourism. (2019). Žiūrėta 2019-10-07 Prieiga internetu: <https://www.unwto.org/accessibility>.

Biruta Švagždienė, Dalia Perkumienė, Rūta Dagytė

Evaluation of Accessible Tourism for People with Reduced Mobility: Experiences and Potential Barriers

Abstract

The article analyses the environment in terms of universal design, i.e., accessibility, environmental adaptation and potential barriers to the assessment of a person's needs related to specific access requirements for the tourism service. The purpose of the article is to assess the accessibility of the tourism environment for persons with reduced mobility. Scientific literature with a focus on the concept of accessible tourism and universal design is analyzed. A holistic approach to the accessibility of tourism services and the adaptability of tourism infrastructure to persons with special needs, i.e., mobility disabilities, are presented. The article also discusses the legal aspects of

regulating access to the environment for persons with disabilities and issues of social integration. The empirical part of the article is based on the satisfaction with environmental conditions as experienced by people with reduced mobility and the identification of possible obstacles. According to these areas, the article analyses how people with disabilities can access the main infrastructure sectors of tourism in Lithuania. The following methods were employed: the analysis of scientific literature and a survey of people with reduced mobility aimed to reveal the accessibility of the tourism environment from the point of view of people with reduced mobility and to develop guidelines for improving the situation. The study revealed that people with mobility disabilities rarely visit tourist destinations and hardly ever use tourism services because they experience accommodation, catering establishments, travel companies, cultural establishments, public transport in Lithuania as only partially accessible. The analysis of the indicators distinguishes the lack of a properly adapted ramp and automatically opening doors in buildings as the weakest area of access.

Biruta Švagždienė, Profesor, PhD, Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University

E-mail: biruta.svagzdiene@lsu.lt

Dalia Perkumienė, Assoc. Professor, Department of Business and Rural Development Management, Vytautas Magnus University

E-mail: dalia.perkumiene@vdu

Rūta Dagytė, Master, Department of Sports and Tourism Management, Lithuanian Sports University

E-mail: rutaa.dagytee@gmail.com

Biruta Švagždienė, mokslų daktarė, profesorė, Sporto ir turizmo vadybos katedra, Lietuvos sporto universitetas

El. paštas: biruta.svagzdiene@lsu.lt

Dalia Perkumienė, Docentė, dr. Verslo ir kaimo vystymosi tyrimų institutas, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija

El. paštas: dalia.perkumiene@vdu

Rūta Dagytė, Magistrė, Sporto ir turizmo vadybos katedra, Lietuvos sporto universitetas

E-mail: rutaa.dagytee@gmail.com

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).